

EMEVLER (661- 750)

Hız. Ali'nin şehit edilmesinden sonra oğlu Hız. Hasan halife olarak kısa bir süre İslam topraklarının bir kısmını yönetti.

Ancak Muaviye'nin güçlü bir ordu kurup geniş topraklara hükmetmesi pek çok Müslüman'ın onun halifeliğini kabul etmesine neden oldu.

Hız. Hasan gerek savaş yorgunu adamlarına güvenemediğinden gerekse Müslümanlar arasında daha fazla kargaşa olmasını istemediğinden 661 yılında Muaviye'nin halifeliğini kabul etti.

Böylece halifelik, Emevi Hanedanlığı 'na geçmiş oldu.

Muaviye, Kureyş kabilesinin Ümeyyegoğullarına veya Emeviler koluna mensup olduğu için devlet, Emevi Devleti olarak adlandırılmıştır.

Muaviye, halifeliği kabilecilik anlayışı ve kılıç kuvvetiyle kazanmış ve daha sonra **saltanata dönüştürmüştür**.

• Emevi orduları Türkistan yönündeki fetihlerde bulunmuştur.

İstanbul kuşatılmış ancak sonuç alınamamıştır. Meşhur sahabe Eyyup el Ensari bu kuşatmada hastalanarak vefat etmiştir.

Rodos, Sakız gibi adalar alınmıştır.

Emevilerde Muaviye zamanında, toplanan bir şûranın aldığı karar doğrultusunda oğlu **Yezid**, İslam tarihinde ilk defa veliaht tayin edilmiş babasının ölümünden sonra da halife olmuştur.

Hız. Ali'nin oğlu Hız. Hüseyin de Yezid'e bağlılığını bildirmemiş ve Kerbela denilen yerde ailesi ve akrabalarıyla birlikte şehit edilmiştir.

Bu acı olay Müslümanları çok üzmüş ve Yezid ile Emevi hanedanlığına karşı toplumda bir tepki oluşmuştur.

Bu olay, iki taraf arasındaki (Şia-Sünni) tarihî sınırın kesin çizgisi olmuştur.

Emeviler Dönemi'nde siyasi çekişmeler neredeyse hiç bitmemiştir. Ancak sekizinci Emevi halifesi olan **Ömer bin Abdülaziz Dönemi** farklıdır.

Bu dönemde mevalilerden alınan cizye vergisi kaldırılarak ayrımcılığa son verilmiş ve toplumun her kesimini kucaklayan bir yönetim sergilenmiştir.

Bu yüzden **Ömer bin Abdülaziz'e ilk dört halifenin yönetim anlayışına benzer bir yönetim sergilediği için beşinci halife denmiştir**.

Halife Abdülmelik döneminde Arapça resmi dil olarak ilan edildi ilk İslam parası bu dönemde bastırıldı.

I. Velid 'in halifeliği döneminde Horasan Valisi Kuteybe bin Müslim, Maveraünnehir Bölgesi'nde pek çok şehri fethetmiştir.

Buhara, Semerkand ve Harezm gibi önemli Türk şehirleri onun zamanında Emevi hâkimiyetine girmiştir.

Fakat **Emevilerin uyguladığı politikalar nedeniyle bu dönemde İslamiyet Türkler arasında yayılmamıştır**.

İspanya'ya gönderilen **Tarik bin Ziyad**, Gotları mağlup etmiş (**Kadiks Savaşı 711**) ve belirli aralıklarla yapılan seferlerle **bütün İspanya fethedilmiştir**.

Emevilerin, Avrupa kıtasındaki ilerlemeleri 732 yılında Franklarla yapılan Puvatya Savaşı'nda İslam ordusunun yenilmesiyle Prene Dağları'nda son bulmuştur.

EMEVLERİN YIKILIŞI (750)

Zamanla hanedan üyeleri arasındaki iktidar mücadeleleri ve uygulanan politikalardan memnum olmayan halkın isyanlarıyla Emevi Devleti zayıflamış ve Abbasilerin isyanıyla da yıkılmıştır.

Emevilerin yıkılma nedenleri:

- Son dönemdeki halifelerin kötü yönetimi,
- Hanedan üyeleri arasındaki mücadeleler,
- **Toplumdaki kabilecilik anlayışı,**
- Kerbela Olayı'ndan ötürü halkın bir kısmında Emevi ailesine karşı oluşan nefret
- Arap olmayan unsurların dışlandığı **mevali politikası.**

MEVALİ NEDİR?

Azad edilmiş köle anlamına gelen mevali tabiri; ilk İslam fetihlerinden sonra kendi arzularıyla Müslüman olan ve çoğunluğunu Türkler, İranlılar, Berberiler ve Kıptiler'in oluşturduğu **Arap olmayan Müslümanlar için de kullanılır.**

Emeviler Dönemi'nde mevalilerden fazla vergi alınmıştır.

Bu yüzden Emeviler Dönemi'nde topraklar çok genişlese de **İslam'ın diğer milletlerce kabulü aynı oranda olmamıştır.**

ENDÜLÜS EMEVİ DEVLETİ (756- 1031)

Emevilerden sonra Abbasi Devleti, Endülüs topraklarını merkezden gönderdiği valilerince yönetmeye başlamıştır.

Ancak 756 yılında Emevi ailesine mensup Abdurrahman bin Muaviye Kurtuba'ya gelmiş ve yönetimi devralmıştır. Böylece Emevi Devleti kurulmuştur.

Endülüs Emevileri günümüzdeki bütün İspanya ve Portekiz topraklarına hâkim olmuştur.

Emevi Devleti'nin iç sıkıntılar yaşadığı dönemlerde Hristiyan İspanyol krallıklarının saldırılarıyla devlet topraklarının bir kısmını kaybetmiş ve daha sonra yıkılmıştır.

ENDÜLÜS EMEVİ DEVLETİ SONRASI İSPANYA

Endülüs Emevi Devleti'nin yıkılmasından sonra İspanya'da; Bağımsız Emirlikler Dönemi (1031-1091), Murabıtlar Dönemi (1091-1147), Muvahhitler Dönemi (1147-1229) ve en sonunda Beni Ahmer Devleti Dönemi (1238-1492) yaşanmıştır.

1469'da Kastilya Kraliçesi Isabella ile Aragon Kralı Ferdinand evlenmiştir.

10 yıl sonra bu iki krallık birleşmişler ve **1492 yılında Beni Ahmer Devleti'ni yıkmışlardır.**

Bölgedeki Müslümanlar zorla Hristiyanlaştırılmaya çalışılmıştır.

Hristiyanlığı kabul etmeyen halk, 1492 yılından itibaren başta Kuzey Afrika olmak üzere değişik coğrafyalara göç etmek zorunda kalmıştır.

Bu göçler esnasında buradaki Müslüman ve Yahudilere, Osmanlı Devleti'nin büyük yardımları olmuştur.

ENDÜLÜS MEDENİYETİ VE BATI

Endülüs, Müslümanlar idaresinde yüksek ve parlak bir medeniyetin doğuşuna beşiklik etmiştir.

Aynı dönemde **Batı'da akli faaliyetlerin yasaklanması nedeniyle karanlık bir dönem yaşamış ve Batılılar, Müslümanların kültürel gelişmesini fark edememiştir.**

Hristiyanlar ancak Haçlı Seferleri'yle birlikte İslam medeniyetini yakından tanıma fırsatı bulmuştur.

Batılılar, Arapça eserleri kendi dillerine tercüme etmeye başlamıştır.

XII. yüzyılın başlarında Tuleytula başpiskoposunun Bağdat'taki Beytü'l-hikme'ye benzer bir müessese kurmasıyla tercüme faaliyetleri sistemli hale geldi.

Orta Çağ Avrupası bu sayede eski Yunan felsefesini ve özellikle Aristo'yu tanıma imkânını bulmuştur. Böylece Avrupa'da bir zihin inkılabı meydana gelmiştir.

İbn-i Rüşd; Aristo üzerine yazdığı şerhlerden başka "Tehafütü Tehafüti'l-felâsife" adlı eseriyle Avrupa'da itibar edilen bir filozof hâline gelmiştir.

Eserleri, Paris Üniversitesinde ve öteki akademik kurumlarda okutulan kitaplar arasına

girmiştir.

Yahudi ve Hristiyan ilahiyat çevrelerine etki eden Musa b. Meymun ve İbn-i Bacce; Albert Magnus , Spinoza ve hatta Immanuel Kant gibi Avrupalı bilim insanlarını etkilemiştir.

Tıp alanında yapılan tercümeler sayesinde, XII. yüzyıla kadar Avrupa'da hâkim olan batıl anlayış, yerini modern anlamda tedavi usullerine bırakmıştır.

Pirinç, şeker kamışı ve pamuğu İspanya'ya ve dolayısıyla öteki Avrupa ülkelerine ilk tanıtanlar Endülüs Müslümanlarıdır.

Suyun buharlaşarak azalmasını önlemek için yer altından kanallarla naklîni İspanya'da ilk defa Müslümanlar uygulamıştır.

İslam mimarisi fethedilen yerleri etkilemiş ve buradaki mimariden de etkilenmiştir.

Kurtuba Camisi ve El Hamra sarayı günümüze kalan önemli mimari eserlerdendir.

XII. yüzyıldan itibaren bazı İspanyol ve Portekiz krallarının yaptırdıkları saraylar,

Kurtuba'daki sarayların adeta birer kopyasıdır.

Kitabeleri bile Arapça yazılmış olan bu saraylara, Sevilla Alkazar'ı en güzel örnektir.

ABBASİ DEVLETİ (750- 1258)

Abbasilerin Emevilere karşı başlattıkları isyan başarıya ulaşmış ve Ebu'l-Abbas, Kûfe 'de halife ilan edilmiştir.

Abbasiler, ikinci halifeleri **Ebu Cafer el-Mansur zamanında** Bağdat şehrini kurarak burayı devletin merkezi hâline getirmiştir.

Halife Mansur Dönemi'nde, Arap ve mevali arasındaki fark ortadan kalkmıştır ve İranlılar, devlet içinde etkin hâle gelmiştir.

Abbasi halifeleri, Sasanilerin yönetim yapısını örnek alarak vezirlik kurumunu kurmuştur.

Abbasi Devleti, Harun Reşid zamanında en parlak günlerini yaşamıştır.

Abbasiler, her ne kadar geniş topraklara hükmedip kültürel alanda gelişmiş olsa da ilk yıllardan itibaren devletten kopmalar başlamıştır.

Endülüs Emevileri 'nin bağımsızlığını kazanmasından sonra

- Fas'ta İdris'iler,
- Tunus'ta Ağlebiler gibi bağımsız ve yarı bağımsız devletler ortaya çıkmaya başlamıştır.
- Tolunoğulları ve 935-969 yılları arasında İhşidler gibi Türk devletleri, Mısır ve Suriye'ye hâkim olarak batıdaki Abbasi sınırını daraltmışlardır.
- Maveraünnehir' de Samaniler, Horasan'da Tahiriler halifeye bağlı olmakla beraber iç ve dış işlerinde tamamen bağımsız hareket etmemiştir.

ABBASİ DEVLETİNİN YIKILIŞI

Abbasiler, bütün olumsuzluklara rağmen siyasi yaşamını 1258 yılına kadar devam ettirmiştir.

Bu tarihte **Cengiz Han'ın torunu Hülagü**, Bağdat şehrini işgal ederek Abbasi Devleti'ne son verdi.

Abbasi ailesinden **el- Müstansır**, Memlûk Sultanı Baybars tarafından Kahire'de halife ilan edilmiştir.

Böylece halifelik makamı, 1517'de Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim'in Memlûkluların ortadan kaldırmasına kadar Abbasi ailesinde kalmıştır.

ABBASİLERDE SOSYAL HAYAT VE DEVLET TEŞKİLATI

Abbasilerde, İslam toplumu genel olarak havas ve avam denilen iki tabakadan oluşuyordu.

Halifenin yakınları, vezirler, emirler, kadılar, âlim ve kâtipler havas tabakasında iken esnaf ve sanatkârlar, çiftçiler, askerler, köleler ve diğer gruplar da avam tabakasına mensuptu.

Sosyal sınıflardan biri de zimmi denilen Yahudi ve Hristiyanlardan oluşan gruptu.

Talas Savaşı'nda ele geçen Çinli esirler arasında İslam dünyasında kâğıt yapımını başlatacak ustalar bulunuyordu.

Bu esirler 756 yılında Semerkant'ta kâğıt imalathanesi kurdular.
Avrupa'da ise kâğıt imalatına ancak XIII. yüzyıldan itibaren başlanmıştır.

Abbasi şehirlerinde asayiş, Şurta teşkilatı tarafından sağlanırdı.

Halifelerin siyasi otoritelerinin zayıflaması üzerine devlet erkânı arasında ortaya çıkan iktidar mücadelesine son vermek maksadıyla kurulan kuruma Emirü'l-ümeralık deniyordu.

Bu kurumun başındaki kişi olan Emirü'l-ümera, geniş yetkilere sahip olduğundan hutbe ve sikkelerde halifenin isminden sonra geçmekteydi.

Harun Reşid Devri'nden itibaren ise kadılıkudatlık (baş kadılık) makamı kuruldu.

Abbasiler Devri'nde siyasi, iktisadi ve dinî sebeplere dayanan isyanlara sık sık rastlanmaktadır.

İsyan hareketinin altında milliyetçilik düşüncesinden daha çok özellikle İran kökenli dinî ideoloji (eski İran dinlerini canlandırma) yatıyordu.

Bu isyanları bastırmak için Divanü'z-zenadika adlı bir müessese kurulmuştur.

ABBASİ DEVLETİNDE DİVANLAR

- Abbasiler, devlet işlerini görüşmek için farklı divanlar kurmuştur.
- Devletin mali işlerine **Divân-ü Beytû'l-mâl,**
- Askerî işlere **Divanü'l-ceyş,**
- Resmî yazışmalara **Divan'ı-tevki,**
- Posta ve gizli istihbarat hizmetlerine **Divanü'l-berid,**
- İdari haksızlıklara ve adli hatalara **Divan'ı-mezalim bakardı.**

ABBASİ DEVLET TEŞKİLATINDA TÜRKLER

747 yılında büyük bir ordu ile batıya doğru ilerlemeye başlayan Çin'in, Orta Asya'daki sert tutumu Türklerin Müslümanlara yaklaşmasını sağladı.

Türklerin desteğini alan Müslüman Araplar, 751'de Talas Savaşı'nı kazandı.

Böylece Orta Asya'da, Çin hâkimiyetinin kurulması engellenmiştir.

Talas Savaşı sonrasındaki yaklaşma ile Türkler, Müslümanlığı kabul etmeye başladı.

Abbasilerin uyguladığı politika gereği Türklere devlet içinde görevler de verildi.

Bizans'tan gelebilecek tehditleri önlemek için merkezi Antakya olan **Avasım eyaleti** kurularak Türklerden oluşan askerî birlikler bu şehirlere yerleştirilmiştir.

Halife Mu 'tasım Bağdat'ın kuzeyinde sadece Türklere ait olan Samarra şehrini kurdu.

Türk komutanlar, Halife Mütevekkil 'den itibaren halifelerin belirlenmesinde bile rol oynadılar.

Bu durum, Şii bir hanedan olan Büveyhilerin Bağdat'ı ele geçirmesine kadar devam etti.

Bu olaydan sonra Abbasi halifeleri, bütün siyasi ve askerî otoritelerini kaybetti.

Büveyhiler, istediklerini halife yapıyor, istemediklerini de hiçbir zorlukla karşılaşmadan bertaraf edebiliyorlardı.

Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey, 1055 yılında Bağdat'ı kurtararak halifeye dinî itibarını iade etti.

Halifeler, yarım asır kadar Selçukluların siyasi hâkimiyetleri altında varlıklarını devam ettirdi.

Başta Bağdat olmak üzere büyük şehirlerde medreseler kuran Selçuklular, fikrî bakımdan da Şiilerle mücadele etti.

MISIR'DA KURULAN TÜRK-İSLAM DEVLETLERİ TOLUNOĞULLARI DEVLETİ (868-905)

- Ahmed b. Tolun tarafından **Mısır'da kurulmuş ilk Müslüman Türk devletidir.**

Mısır'a naib olarak gönderilen Tolunoğlu Ahmed, Abbasi Devleti'ndeki siyasi istikrarsızlıktan yararlanarak bağımsızlığını ilan etmiştir.

884'te vefat eden Tolunoğlu Ahmed' in yerine geçen oğlu **Humâreveyh zamanında Tolunoğulları en parlak dönemini yaşamıştır.**

Taht kavgaları nedeniyle devletin yıkılış süreci başlamıştır. Mısır'da karışıklıkların devam ettiği 905 yılında Abbasi ordusu Mısır'a girerek Tolunoğulları hâkimiyetine son vermiştir. Tolunoğulları tarafından yaptırılan **Tulûniyye Camisi** ise Mısır'da Türk usulü yaptırılan ilk cami olup aynı zamanda minare geleneğini burada başlatan mimari bir eserdir.

İHŞİDİLER (935-969)

Mısır'da kurulmuş ve Suriye'de hâkimiyet kurmuş Müslüman Türk devletidir.

Bu devletin adı, kurucusu Muhammed b. Tuğç'a verilen "ihşid" unvanından gelmektedir. Muhammed b. Tuğç, 935'te Mısır'a vali olarak tayin edilmiş ve böylece Mısır'da İhşidler Dönemi başlamıştır.

Türkler ilk kez bu dönemde kutsal topraklar (Hicaz bölgesi) üzerinde hakimiyet kurmuştur.

Fatimiler 969 yılında Fustat'a girmiş ve İhşidler Devleti'ne son vermiştir.

Tolunoğulları ve İhşidîlerin kısa ömürlü olmasının en büyük sebebi

Yöneticilerin Türk, halkın Arap olmasıdır.

EYYUBİLER (1171-1250)

Mısır'da kurulmuş Orta Doğu, Hicaz, Yemen ve Kuzey Afrika'da hüküm sürmüş Müslüman Türk devletidir.

Devlet adını hanedanın kurucusu Selahaddin Eyyubi'nin babasından almıştır.

Selahaddin Eyyubi, Zengi Atabeyi Nureddin Mahmud Zengi'nin en büyük yardımcılarında ve emirlerinden biri olmuştur.

Fâtîmi Devletinde vezirlik yapan Selahaddin Eyyubi Nureddin Zengi'nin teşvikiyle 1169-1171 yılları arasında Mısır'daki Fâtîmi rejimini yavaş yavaş etkisiz hâle getirmiştir.

Daha sonra Fâtîmi hilafetine son vererek Mısır'da Abbasiler adına 1171'de hutbe okutmuştur.

Nureddin Zengi'nin ölümü üzerine Selahaddin, 1174'te Suriye'ye hâkim olmuştur.

Haçlılara karşı başarıyla mücadele eden **Selahaddin Eyyubi**, 3-4 Temmuz 1187

meydana gelen **Hittin Savaşı'nda** Haçlıları büyük bir yenilgiye uğratmış ve

Kudüs'ü fethetmiştir. Bu zafer III. Haçlı Seferi'nin düzenlenmesine neden olmuştur.

Selahaddin Eyyubi, III. Haçlı Seferi'ne karşı İslam dünyasını başarıyla savunmuştur.

Mekke ve Medine'ye önem veren Selahaddin Eyyubi, "Hadimü'l- Haremeyn" (Mekke ve Medine'nin hizmetkârı) unvanını kullanan ilk hükümdar olmuştur.

Selahaddin Eyyubi'nin ölümünden sonra ülkede taht kavgaları ve iç karışıklıklar yaşanmıştır. Memlûklüler etrafında toplanan muhalifler 30 Nisan 1250 tarihinde Sultan Turan Şah'ı öldürmüş ve böylece Mısır'da Eyyubiler Devri sona ermiştir.

MEMLÛKLULAR (1250-1517)

Mısır'da kurulmuş ve Suriye ile Hicaz'da hüküm sürmüş Müslüman Türk devletidir.

Mısır da Eyyubi ordusundaki Türk asıllı azatlı emirler tarafından kurulan Memlûkluların **(Kölemenler) ilk hükümdarı Aybek'tir.**

Memlûklüler asker olduklarından askerî bir yönetim kurmuşlardı.

Yönetimin başında ve kilit noktalarda yüksek dereceli emirler bulunurdu. Sultan da bu emirlerden biri olmuştur.

Genel olarak Memlûklularda hükümdarlık babadan oğula geçmezdi.

Sultan Kutuz Dönemi'nde İslam Dünyası'nı tehdit eden **Moğollara karşı 1260'ta**

Aynicâlut Savaşı kazanılmış ve Suriye'nin büyük kısmı Memlûkluların eline geçmiştir.

Böylece Memlûklüler, İslam dünyasının en büyük devleti hâline gelmiştir.

İlhanlıların 1258'de Abbasi Devleti'ni ortadan kaldırması üzerine Sultan **I. Baybars**, Abbasi ailesinden birini halife ilan ederek **Abbasi hilafetini Mısır'da yeniden kurmuştur.**

Böylece hilafetin koruyucusu sıfatıyla bütün İslam dünyası üzerinde nüfuz sahibi olmuştur. Sultan Baybars hükümdarlığı döneminde İlhanlılar ve Haçlılarla başarılı bir şekilde mücadele etmiştir.

Memlûk Devleti, Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi sonucunda 1517'de sona ermiştir.